

*Задорожна-Князницька Леніна Вікторівна,
доктор педагогічних наук, доцент, завідувачка кафедри педагогіки та освіти,
Мариупольський державний університет
Головіна Ганна Олександрівна,
здобувачка магістерського ступеня за спеціальністю «Дошкільна освіта»,
Мариупольський державний університет*

НАСТУПНІСТЬ НАЦІОНАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ТА МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

У статті розглянуто наступність національного виховання дітей дошкільного та молодшого шкільного віку як педагогічну проблему, розкрито нормативно-правові засади її вирішення, схарактеризовано ступінь дослідженості цієї проблеми. Висвітлено результати науково-теоретичного аналізу актуальної психолого-педагогічної та спеціальної літератури з проблем національного виховання дітей дошкільного та молодшого шкільного віку. Розкрито завдання та зміст національно-патріотичного виховання у закладі дошкільної освіти. Охарактеризовано етапи національного виховання: усвідомлення вихованцями норм і правил, вироблених суспільством; формування ставлення дітей до пропонованих норм і правил; формування поглядів та переконань; формування загальної спрямованості особистості. Обґрунтовано сутність дошкільної освіти як першого етапу національного виховання та фундаменту подальшого розвитку дитини. Акцентовано увагу на необхідності забезпечення наступності між змістом та формами виховання, що здійснюється закладами дошкільної та початкової освіти.

Ключові слова: національне виховання, дитинство, дошкільний вік, молодший шкільний вік, наступність дошкільної та початкової освіти.

Постановка проблеми. Україна, переживаючи складні процеси на сучасному етапі національного відродження, розв'язує низку загальнокультурних, наукових та освітніх завдань, що позначається докорінним реформуванням підходів до навчання і виховання молодого покоління. Нині все більше підвищуються вимоги суспільства до громадянина України, який є патріотом своєї держави, має сформовані моральні якості, національну свідомість тощо. Виховання громадянина слід розпочинати з періоду раннього дитинства, коли відбувається пізнання та прийняття дитиною багатогранності навколишнього світу, формується базис особистісної культури, закладаються основи духовності й патріотизму.

Нормативно-правові документи, що регламентують діяльність сучасного закладу освіти, наголошують на важливості здійснення національно-патріотичного виховання дітей дошкільного віку. Так, Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки, Концепція громадянської освіти серед головних завдань визначають формування національно свідомого громадянина, патріота,

тобто людини, якій притаманні особисті якості й риси характеру, світогляд та спосіб мислення, почуття, вчинки і поведінка, спрямовані на саморозвиток та розвиток демократичного громадянського суспільства в Україні. Концепцією національно-патріотичного виховання дітей та молоді, затвердженої наказом Міністерства освіти і науки України окреслено завдання з формування у молодого покоління високої патріотичної свідомості, вірності, любові до Батьківщини, турботи про благо народу, готовності до виконання громадянського й конституційного обов'язку із захисту національних інтересів, цілісності, незалежності України, сприяння становленню її як правової, демократичної, соціальної держави [8]. На актуальності національно-патріотичного виховання наголошується в Концепції Нової української школи, де кінцевою метою виховання визначено формування особистості громадянина, патріота та інноватора.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема національного виховання дітей та молоді займає одне з чільних місць у вітчизняній педагогічній науці та практиці.

Філософські основи виховного процесу відповідно до нової парадигми освіти і виховання розробляли М. Антоненко, А. Бойко, Л. Вовк, М. Євгук, П. Кононенко, В. Москалець, М. Стельмахович, М. Ярмаченко та ін.

Питання патріотичного виховання та формування громадянських якостей особистості висвітлюють у своїх дослідженнях І. Бех, П. Вербицька, П. Ігнатенко, А. Погрібний, В. Поплужний, Ю. Руденко, К. Чорна, О. Шестопалюк та ін. Достатньо дослідженим у педагогічній науці є проблема національно-патріотичного виховання (Ю. Бондаренко, М. Боришевський, О. Вишневецький, Р. Захарченко, В. Кузь, Б. Цимбалістий, В. Янів, Я. Ярема, О. Ярмоленко) та військово-патріотичне виховання (М. Зубалій, В. Івашковський).

Мета статті: розкрити чинники наступності дошкільної та початкової освіти в контексті забезпечення національно-патріотичного виховання дітей.

Основні результати дослідження. Аналіз праць зазначених вище науковців дозволив зробити висновок про те, що дослідники розглядають поняття «національне виховання» у двох аспектах. Перший аспект пов'язаний із діяльністю державних установ, інститутів тощо, що ототожнює поняття національного виховання з державним.

Другий аспект відображає змістову наповненість національного виховання. Науковці визначають національне виховання як історично зумовлену і створену самим народом сукупність ідеалів, поглядів, переконань, традицій, звичаїв та інших форм соціальної поведінки спрямованих на організацію життєдіяльності підростаючих поколінь, у процесі якої засвоюється духовна і матеріальна культура нації, формується національна свідомість і досягається духовна єдність поколінь. Мета національного виховання – формування національної свідомості, самосвідомості та патріотизму у вихованців [1].

Серед сучасних вітчизняних науковців виділяється нове бачення змісту національного виховання, головною метою якого фахівці проголошують становлення самодостатнього громадянина – патріота України, гуманіста й демократа, готового до виконання громадянських

і конституційних обов'язків, надбань українського народу, до високої культури міжособистісних взаємин. І. Бехом, К. Журбою, В. Киричок, К. Чорною наголошується на тому, що національне виховання сприяє національному єднанню, зміцненню соціально-економічних, духовних та культурних підвалин вітчизняного суспільства [2].

З огляду на зазначене, пропонується використання терміну, який більш коректно відображає сутність цього поняття – «національно-патріотичне виховання». І. Бех, А. Богуш, М. Боришевський, В. Котирло дотримуються думки, що національно-патріотичне виховання – це процес, який формує усвідомлення своєї причетності до історії, традицій, культури свого народу, любов до своєї Батьківщини, вболівання за долю свого народу, його майбутнє [2, с. 3-6]. Результатом ефективного національно-патріотичного виховання є формування патріотичних почуттів, функція яких полягає у позитивному ставленні до свого народу, Батьківщини.

На думку О. Вишневецького, національно-патріотичне виховання ґрунтується на таких цінностях, як: українська ідея, державна незалежність, національна гідність, історична пам'ять, пошана до національної культури, мови, символів, до Конституції, конструктивна участь у державотворчих процесах тощо [4, с.188].

Отже, одним з найважливіших завдань національного виховання є формування національної свідомості, що містить у собі: любов до України, історичного й самобутнього образу свого народу; віру в духовну силу народу та його призначення; силу волі й відповідальність за те, щоб народ України посів почесне місце в цивілізованому світі; уміння осмислювати історію, культуру, мистецтво, цінності, мораль, звичаї, обряди, символіку свого народу, нації, рідного краю; систему вчинків, що є наслідком любові до Батьківщини, віри, відповідальності, осмислення; готовність свідомо служити інтересам України [5, с. 4].

О. Порохновець вважає, що найважливішими завданнями національно-патріотичного виховання є формування національної свідомості і відповідальності за свої дії і вчинки перед державою; виховування любові до рідної землі, її історії; відновлення і збереження історичної

пам'яті, виховання бережливого ставлення до мови, культури, традицій, стереотипів; зберігання кращих рис української ментальності, як-от: працелюбність, індивідуальність свободи, глибокий зв'язок із природою [11, с. 4].

Національне виховання складається з ряду етапів, що характерні для будь-якого виховного процесу. Відомі сучасні педагоги Т. Ільїна, Н. Мойсеюк виділяють такі етапи:

– усвідомлення вихованцями норм і правил, вироблених суспільством, для того, щоб поводити себе правильно, визначити певні критерії поведінки, усвідомити її необхідність;

– формування ставлення дітей до запропонованих норм і правил, що передбачає не тільки їх розуміння, осмислення й виконання дитиною, але й виявлення нею добра, чуйності, порядності, жалю, співчуття, співпереживання, бажання допомагати, піклуватися;

– формування поглядів, переконань, що є процесом сприйняття, засвоєння та перетворення засвоєних норм на особисте надбання, потенціальна готовність до дії. Переконання – це погляди, що ґрунтуються на певних принципах, якими людина керується в житті. Для формування переконання необхідно створювати ситуації, які «вимагають прояву позицій дії, тренування з метою здійснення правильних дій»;

– формування загальної спрямованості особистості. У результаті діяльності, в ході повторень формуються навички та звички поведінки, які стають нормою. Система дій, вчинків поступово переходить у рису характеру, стає властивістю особистості [9, с. 247].

Зазначені етапи національного виховання цілком відображають етапи розвитку національної свідомості дитини, обґрунтовані О. Вишневським:

1. Етап раннього етнічно-територіального самоусвідомлення є основою, фундаментом національно-патріотичного виховання і здійснюється переважно в батьківській родині, дитячому садочку та в школі. Він припадає на дошкільний і молодший шкільний вік. На цьому етапі формується почуття патріотизму.

2. Етап національно-політичного самоусвідомлення, припадає на підлітковий вік, коли дитина з лона сім'ї та школи переходить у

громадське середовище. На цьому етапі відбувається приєднання юнацтва до різноманітних дитячих й молодіжних громадських, політичних організацій і об'єднань, які в змозі допомогти виховати сьогоdnішнього школяра, завтрашнього громадянина України.

3. Етап державницько-патріотичного самоусвідомлення, коли поняття «національного» виходить за межі етнічності та сягає рівня державності. Характерними рисами даного етапу є вияв любові, поваги до своєї держави як головної мети нації [4, с. 46].

Найбільш ефективно процес національного виховання відбувається в дошкільному віці, що розглядається як самоцінний етап життя людини; етап підготовки до наступного періоду життя – шкільного дитинства; період, упродовж якого формуються провідні риси особистості, що визначатимуть її спрямованість, поведінку і діяльність протягом усього життя [10].

Такий погляд на дошкільне дитинство поділяють сучасні українські науковці І. Бех, А. Богуш, Н. Гавриш, Т. Кочубей, В. Кремень, В. Кузь, Н. Побірченко, Ю. Приходько, О. Сухомлинська, О. Савченко та ін., підкреслюючи, що завданням дошкільної ланки освіти є соціально організована підтримка зростання кожної особистості, її соціокультурного становлення. З огляду на зазначене, проблема національного виховання дітей дошкільного віку набуває особливої ваги та значущості.

А. Богуш пов'язує період дитинства зі становленням особистості, періодом пізнання нею соціуму, відкриття царини Життя в усьому його розмаїтті, з усіма позитивними й негативними проявами, це перші кроки навчання, жадаба знань, перші радощі, перші розчарування й перші сльози [3].

Дошкільне дитинство – період, коли починають формуватися якості особистості, звички, поведінка, які відповідають вимогам сукупності цінностей та традицій які діють у просторі культурного середовища рідного краю. Старший дошкільний вік виступає початковим етапом формування суб'єкта діяльності, пізнання, спілкування (А. Богуш, Р. Буре, Н. Гавриш, О. Кононко, В. Кузьменко, С. Кулачківська, С. Курінна Г. Люблінська, І. Рогальська, Т. Пірожен-

ко та ін.). Основною тенденцією періоду старшого дошкільного дитинства є становлення прагнення дитини стати такою, як дорослий.

Отже, за висновками науковців, дошкільний вік є виключно важливим у процесі формування національної свідомості, оскільки він закладає фундамент формування майбутньої особистості.

Одночасно дошкільна освіта є базою для подальшого розвитку та формування особистості, що відбувається в початковій школі. Наступність між дошкільною та початковою освітою – багатоаспектне педагогічне явище, зумовлюється попередніми етапами, щаблями розвитку, які визначають теперішнє і орієнтують на майбутнє. Одночасно наступність є двобічним процесом, в якому на першому ступені освіти зберігається «самоцінність» дошкільного дитинства і формуються фундаментальні якості особистості дитини, що стають основою для успішного навчання в початковій школі [7].

Проте на сучасному етапі завдання початкової школи кардинально змінилися. У Концепції Нової української школи окреслено запровадження компетентнісного підходу, а межах якого визнається актуальним не просто набуття дитиною певних знань і вмінь, а набуття нею здатностей, що визначаються характером її діяльності, ставленням до неї, рівнем пізнавальних процесів, готовністю до самоосвіти і самовиховання. Досягненню цієї мети й сприятимуть умови Концепції Нової української школи, де виділено десять «однаково важливих і взаємопов'язаних компетентностей», через які ідея національного вихован-

ня проходить наскрізно.

Національно-патріотичне виховання молодших школярів націлено на виконання таких завдань: створення умов для розвитку громадянської активності; підтримання кращих рис української нації – працелюбності, поваги до батьків та родини; формування духовних цінностей українського патріота; формування психологічної та фізичної готовності молоді до виконання громадянського обов'язку щодо відстоювання незалежності держави.

Зберігаючи наступність із дошкільним періодом дитинства, початкова школа забезпечує подальше становлення особистості дитини, її фізичний, інтелектуальний, соціальний розвиток; формує ціннісне ставлення до держави, рідного краю, української культури, здоров'я, здатність до творчого самовираження, критичного мислення та інше. Виникнення в кожному періоді розвитку дитини нової провідної діяльності (навчальної) не означає зникнення тієї, яка була провідною на попередньому етапі [6].

Висновки. Національно-патріотичне виховання дошкільників та молодших школярів – надзвичайно важливий і специфічний етап патріотичного виховання людини, адже у цей період важливо сформувати в дітей почуття любові і поваги спочатку до своєї сім'ї, родини, домівки, потім – дитячого садка, школи, рідного слова, природи, побуту і традицій, вулиці, міста, регіону, і в кінцевому результаті – до свого народу і країни. Тільки за таких умов і такої послідовності виховних впливів ми отримуємо сформоване в дітей почуття гордості, поваги, співпереживання за долю своєї Батьківщини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аль-Хамадані Н.Д., Вдович О.М., Сидоренко Н.М. Патріотичне виховання дітей дошкільного віку як пріоритетний напрямок сучасної національної освіти. URL: [luguniv.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/373/Visnuk%20,%20№%207\(296\),%20%202,%202015.pdf?s](http://luguniv.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/373/Visnuk%20,%20№%207(296),%20%202,%202015.pdf?s) (Дата звернення 18.06.2020).
2. Бех І.Д. Система патріотичного виховання дітей та учнівської молоді в умовах модернізаційних суспільних змін: навчально-методичний посібник / І.Д. Бех, К.О. Журба, В.А. Киричок та ін. К.: Пед. Думка. 2011. 240 с.
3. Богуш А. М. Дефініції «Дитинство», «Духовність» і «Довкілля» у педагогічній спадщині В. Сухомлинського. *Педагогічні нотатки та роздуми*. Запоріжжя : ТОВ «ЛПС», 2001. С. 45-58.
4. Вишневський О. Сучасне українське виховання: пед. нариси. Львів : Львівський обл. наук.-метод. ін-т освіти: Львівське обл. пед. т-во ім. Г.Ващенка, 1996. 238 с.

5. Загородня А. Шевчук Д. Актуальність патріотичного виховання молоді. Нова пед. думка. 2014. № 3. С. 142-143.

6. Інструктивно-методичні рекомендації щодо забезпечення наступності дошкільної та початкової освіти. Додаток до листа МОН України від 19.04.2018 № 1/9-249. URL: <https://nus.org.ua/news/mon-rozrobylo-rekomendatsiyi-shhodo-nastupnosti-doshkilnoyi-ta-pochatkovoyi-osvity/>

7. Каньоса Н. Наступність дошкільного та початкового навчання в умовах Нової української школи. *Педагогічна освіта: теорія і практика. Збірник наукових праць. Випуск 26 (1–2019) Частина 2.* С. 260-266.

8. Концепція національно-патріотичного виховання молоді. Затверджено спільним наказом Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту, Міністерства оборони України, Міністерства культури і туризму України та Міністерства освіти і науки України від 27 жовтня 2009 року, №3754/981/538/49. URL: http://petschool.at.ua/publ/vchitelju/koncepcija_nacionalno_patriotichnogo_vikhovannja_molodi/6-1-0-49 (дата звернення 01.06.2020).

9. Мойсеюк Н. Є. Педагогіка : навчальний посібник. 2-е вид. К.: Гранма, 1999. 348 с.

10. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. К. : Академвидав, 2004. 456 с.

11. Порохнавець О.М. Наукова інтерпретація сутності поняття «національно-патріотична компетентність» в психолого-педагогічній літературі. *Збірник наукових праць Херсонського державного університету. Педагогічні науки.* 2015. Вип. 67. С. 395-399.

Задорожная-Княжницкая Ленина Викторовна, Головина Анна Александровна

ПРЕЕМСТВЕННОСТЬ НАЦИОНАЛЬНОГО ВОСПИТАНИЯ ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО И МЛАДШЕГО ШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА КАК ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ПРОБЛЕМА

В статье рассмотрена преемственность национального воспитания детей дошкольного и младшего школьного возраста как педагогическая проблема, раскрыты нормативно-правовые основы ее решения, охарактеризована степень изученности этой проблемы. Освещены результаты научно-теоретического анализа актуальной психолого-педагогической и специальной литературы по проблемам национального воспитания детей дошкольного и младшего школьного возраста. Раскрыты задачи и содержание национально-патриотического воспитания в заведениях дошкольного образования. Охарактеризованы этапы национального воспитания: осознание детьми норм и правил, выработанных обществом; формирование отношения к предлагаемым нормам и правилам; формирование взглядов и убеждений; формирование общей направленности личности. Обоснована сущность дошкольного образования как первого этапа национального воспитания и фундамента дальнейшего развития ребенка. Акцентировано внимание на необходимости обеспечения преемственности между содержанием и формами воспитания, осуществляемого заведениями дошкольного и начального образования.

Ключевые слова: национальное воспитание, раннее детство, дошкольный возраст, младший школьный возраст, преемственность дошкольного и начального образования.

Zadorozhna-Knyagynitska Lenina Viktorivna, Golovina Hanna Olexandrivna

CONTINUITY OF NATIONAL EDUCATION OF PRESCHOOL AND PRIMARY SCHOOL CHILDREN AS A PEDAGOGICAL PROBLEM

The article considers the continuity of national education of preschool and primary school children as a pedagogical problem. The authors revealed the legal basis for solving this problem and described the degree of its research; presented the results of scientific and theoretical analysis of current psychological, pedagogical and special literature on the problems of national education of preschool and primary school children. The tasks and content of national-patriotic education in a preschool institution are revealed. The authors described the stages of national education: students' awareness of norms and rules developed by society; formation of children's attitude to the proposed norms and rules; formation of views and beliefs; formation of the general orientation of the personality. The article substantiates the essence of preschool education as the first stage of national education and the foundation of further development of the child. Emphasis is placed on the need to ensure continuity between the content and forms of education provided by preschool and primary education.

Key words: national upbringing, childhood, preschool age, primary school age, continuity of preschool and primary education.